

Rohelise kooli teemade käsitlemine koolis ja lasteaias

Koostanud Sirje Aher, MTÜ Koolitus- ja Nõustamiskeskus HARED,
Maris Mägi ja Eeva Kirsipuu-Vadi, Tartu loodusmaja.

Kujundas Kati Kekkonen

Tartu loodusmaja, 2024

SISUKORD

	Sissejuhatus	5
	Elurikkus ja loodus	7
	Õueala	10
	Kliimamuutused	12
	Energia	14
	Toit	17
	Globaalne kodakondsus	20
	Tervis ja heaolu	22
	Prügi	24
	Jäätmed	26
	Vesi	29
	Meri ja rannik	31
	Transport	34

Roheline kool

SISSEJUHATUS

Rohelise kooli programm sisaldab tosinat teemat. Foundation for Environmental Education (FEE) kodulehel on lühidalt esitatud iga teema peamised eesmärgid. Iga Ecoschools (Roheline kool) programmis osalev maa kohandab teemasid enda oludele ja vajadustele vastavamaks. Teemad on omavahel seotud ja kohati isegi osalt kattuvad (näiteks on praktiliselt kõik teemad seotud kliimamuutustega, samuti on raskesti eristatavad prügi ja jäätmete teemad).

Iga haridusasutus valib õppeaastaks välja kolm teemat, mida süvenenumalt käsitleda. Selleks, et haridusasutustel oleks lihtsam neist ülevaadet saada ja iga-aastased teemad välja valida, on siin iga teema mõningal määral lahti kirjutatud. Siinne kirjeldus ei ole ammendav ega kasutamiseks kohustuslik, iga haridusasutus

võib leida oma aspektid teema käsitlemiseks. Anname mõningaid soovitusi, millise nurga alt võiks teemat vaadelda. Siintoodu on inspiratsiooniks, see ei piira kuidagi oma käsitluse väljatöötamist. Soovitame igal õppeaastal vähemalt ühe teema välja vahetada. Nii on õpilastel huvitavam ning ka erinevate ainete õpetajate koormus on ühtlasem. Näiteks elurikkuse teema seostub rohkem loodusõpetuse ja bioloogiaga, energia füüsika ja kodundusega jne. Siiski on hea planeerimise korral iga aine õpetajal võimalik anda oma panus ükskõik millise teema käsitlemisse.

Rohelise kooli programmi üheks põhimõtteks on, et kestlikkus ei ole aktsioon. Selle kujundamine on seotud iga õppeainega ja iga vanuseastmega, nagu ütleb ka riiklik õppekava. Rohelise kooli programm aitab saavutada õppekavaees-

märke, aga ka kavandada haridusasutuse arengukavasse tegevusi, mis muudavad igapäevaelu ja ümbruse keskkonnasõbralikumaks. Väga oluline on keskkonnatöörühma panus haridusasutuse keskkonnaeesmärkide püstitamisel ja nende saavutamiseks vajalike tegevuste kavandamisel ja elluviimisel. Erinevalt tavalisest arusaamast koolikorraldusest peaks keskkonnateadlikuma elukorralduse loomisel olema juhtroll õpilastel. Õpetajad on pigem innustajad, juhendajad ja mõnes mõttes ka piiride seadjad, sest õpilased ei tunne veel hästi õigusakte ja ühiskonna reegleid.

Kõikide teemade puhul tuleks mõelda, mida ise saab ära teha, et halbu olukordi ennetada või leevendada. Kindlasti ei

tohiks rääkida lootusetuse võtmes, ükskõik kui tõsiste keskkonnaprobleemidega on tegu. Alati tuleb otsida kasvõi väikesi leevendusmeetmeid, mis on õpilastele, õpetajatele ja vanematele jõukohased ja viivad positiivsete muutusteni.

Tekstis on viidatud mõnele õppematerjalile ja infoallikale. Rohkem materjali leiate [siit](#). Loodetavasti saate ideid, kuidas oma kooli või lasteaeda keskkonnateadlikumaks muuta.

ELURIKKUS JA LOODUS

Elurikkuse teema käsitlemise eesmärgiks on, et õpilased ja nende õpetajad mõistaksid elurikkuse olulisust meie heaolu kujundajatena ja iga liigi iseolemise väärtust, sõltumata liigi otsesest kasulikkusest inimesele. Ilma elurikkuseta poleks meil puhast vett, mulda, õhku ega materjale. See, et me ei tea, mis roll mingil liigil ökosüsteemis on, ei tähenda, et nad oleks tähtsusetud. Mida mitmekesisem on loodus meie ümber, ka linnades, seda kindlamad saame olla, et ökosüsteemid püsivad tasakaalus ning meie heaolu ei kahane. Samas ei tohiks meie tegevus anda eeliseid mõnele konkreetsele liigile – ka nii võib süsteem tasakaalust välja minna. Kõige kindlam on jätta võimalikult suured alad looduslikuks, seejärel leiavad liigid endale elupaiku ja tekivad või taastuvad tavalised liikidevahelised suhted.

Elurikkuse käsitlemisel võiks keskenduda oma haridusasutuses ja selle ümbruses kohatavatele liikidele, õppida tundma nende tunnuseid, eluviise, vajadusi ja suhteid teiste liikidega. Selleks tuleks alustuseks bioloogiaõpetaja, keskkonnanahariduskeskuse töötaja või muu eksperdi abiga teha toataimede, õuealal (ja lähiumbruses olevas pargis, niidul, jäätmaal, rannikul vm) elavate liikide inventuur. Koolis oleks see hea loov- või uurimistöe teema. Korraga võiks rakendada mitmeid õpilasi, kes loetlevad, kirjeldavad ja uurivad erinevaid rühmi. Oluline on, et nad saavad liikide määramisel ja uurimisel eksperdilt/õpetajalt vajalikku tuge. Suurema elurikkusega õueala või muu piirkonna uurimiseks võib luua ka loodusringi, kes jälgib liike läbi aasta(te) ning kelle vaatlustulemusi saab kasutada kogu kool. Vaatlu-

sed on hea kirja panna ka loodusvaatluste andmebaasidesse – nii saab anda oma panuse ka võimalikesse teadusuuringutesse. Kui oma kooli ümbruse liikide inventuur on tehtud, võiks abikäe ulatada ka lähedal olevale lasteaiale.

Vähem tähtis pole hoolitsemine selle eest, et elurikkusel oleks õuealal kohta. Puid-põõsaid ei tohiks kergekäeliselt maha raiuda, istutama peaks lisaks ilutaimedele ka kodumaiseid taimeliike (lihtsam on nad muidugi kasvama jätta). Istutata vate liikide valikul tuleks jälgida, et tegemist poleks mürgiste taimedega. Lillede valikul tuleks eelistada selliseid, mis pakuvad putukatele toitu. Hea oleks istutamiseks valida selliseid puid-põõsaid, mille viljad sobivad lindudele toiduks (arooniad, pihlakad, viirpuud, õunapuud jms). Liikide valikul on kindlasti abiks Tallinna Rohelise pealinna aasta raames koostatud [elurikka haljastuse kataloog](#). Kevadsuvel võiks õueala vähemkäidavad osad niitmata jätta, et taimed saaksid õitseda ja seemned valmida. See annab eluvõimalusi putukatele ning lindudele. Soovitusi elurikka õue-muru loomiseks leiab TÜ teadlase Aveliina Helmi koostatud [juhendist](#). Lindude pesakastid võiks üles panna juba sügisel või hiljemalt jaanuaris-veebruaris, sest siin talvituvad linnud valivad pesitsuskohad aegsasti. Juba kasutuses olnud pesakastid tuleb talve jooksul puhastada, siis on neis vähem linnuparasiite. Talvel võiks võimalusel panna üles lindude söögimaja, jälgides, et see poleks ühelgi päeval tühi kuni ajani, kus lindudel on juba rohkem looduslikku toitu, eelkõige putukaid. Lisatoitu võib panna ka oravale. Samas tuleb

jälgida, et toidumaja ümbrus oleks puhas, et mitte anda närilistele levimisvõimalust. Suvehooajal võib olla vajalik loomadele veejoomiskohtade loomine.

Kui haridusasutuse lähedal on park või muud kooslused, siis võiks koos kolleegidega arutada, millist õppetööd saab seal keskkonnas läbi viia nii, et lisaks õppeaine teemale saaksid selgeks ka puuliigid, pargis kohatavad linnud jms. Selline läbimõeldus aitab kaasa nii riikliku õppekava üldosa kui ainekavade täitmisele, samuti aitab see kaasata kolleege Rohelise kooli tegevustesse. Elurikkuse käsitlemiseks annavad hea võimaluse kõik lähedal asuvad ökosüsteemid. Kasulik oleks, kui koolil/lasteaial oleks ka selge õppekäikude süsteem, millises vanuses kus ja mida uuritakse.

Lasteaias on liigiõpe eriti tähtis, sest selles vanuses jäävad liikide nimetused ja tunnused hästi meelde ja üldjuhul on kõikidel väikestel lastel huvi looduse vastu. Liikumis- ja muude mängude ning vaatluste abil on hea seda huvi säilitada ja arendada. Vajadusel tuleks õpetajatele korraldada liike, mängu ja muid meetodeid tutvustavaid koolitusi.

Muu maailma elurikkusega tutvumiseks annavad hea võimaluse toataimed. Uurige, millistes maailmajagudes need taimed looduslikult kasvavad, missugune on sealne kliima ja mis taimed-loomad on seal veel iseloomulikud. Miks ei saa näiteks kaktuste, filodendronite ja luuderohu eest ühtviisi hoolitseda, miks neil peab potis olema erinev mullasegu jms. Toataimede

ja ka muu elurikkuse käsitlemiseks leiab lasteaia- ja algklasside laste jaoks näiteid käsiraamatust [HOB seiklus elurikkuses](#).

Gümnaasiumiõpilasi võiks elurikkuse teema käsitlemisel kaasata kooli projektide (näiteks KIK, Erasmus jms), aga ka uurimistöde abil.

Valik tegevusi:

- Õueala puude ja põõsaste kaardistamine ja säilitamine,
- õueala liikide tundmaõppimine ning loodusvaatluste andmebaasidesse sisestamine
- võimalusel kodumaiste puit- jt taimede istutamine ja vajadusel hooldamine,
- putukate ja lindude jaoks osa õueala niitmata jätmise, seal vaatluste tegemine,
- lindudele ja siilidele joogikoha loomine,
- õueala elurikkusele elu- ja toitumispaikade loomine, näiteks kompostimine, oksahunnik, kivihunnik, lamapuit, lõhnavate õitega taimed, niitmata alad, putukahotellid ja -restoranid, lindude pesakastid, toidumajad, jooginõud, marju või pähkleid kandvad puud/põõsad
- herbitsiide ja/või pestitsiidide kasutamata jätmise
- toataimede tundmaõppimine ja infosiltide tegemine, kasutamine õppetegevuses.

ÕUEALA

Õueala teema käsitlemise eesmärgiks on luua tingimused, et lapsed saaksid õppida ja tegutseda vabas õhus.

Õueala teema on seotud teiste teemadega nagu toit, transport, elurikkus, kliimamuutused.

Lasteaias on õues viibimine igapäevane, ka õuesõpe on muutunud tavapäraseks õppevormiks. Õppes saab ära kasutada õueala elurikkust, aga ka seal olevaid ehitisi, mänguväljakuid, peenraid jms.

Koolides on samuti õuesõpe levinud õppeviis, kuid seal ei piirduta õppimisega vaid õuealal. Õueala kasutamine õppekavakohaseks õppeks on pigem erandlik ning seda võiks teha märksa enamates õppeainetes ja sagedamini.

Oluline on, et võimalikult suur osa õuealast oleks õpilaste kasutuses, autosid peaks parkima mujal. See annab juurde ruumi ning suurendab turvalisust.

Keskkonnatöörühm peaks arutama või viima läbi küsitluse, mida õuealal soovitakse teha. Arengukavas saab kavandada aastati tegevused ja finantsid vajalike muudatuste tegemiseks õuealal. Õpilased võiksid aktiivselt osaleda kavandamisel ja sisustamisel. Statsionaarsete õuesõppeklassidele lisaks või nende asemel võib kasutusele võtta vahendid, mida saab lihtsalt paigaldada (ja ümber paigaldada).

Kui õuealale tehakse lillepeenrad tolmeldajate ligimeelitamiseks, siis tuleks läbi mõelda ka see, kas putukate vastsetel on eluruumi ja toitu. Näiteks toituvad paljude

liblikate röövikud nõgestest. Neid võiks kuhugi aianurka kasvama jätta. Samuti on head toidutaimed kask ja paju, põdra-kanep ja kõrrelised.

Hea oleks leida koht ja võimalus ka toidutaimede kasvatamiseks. See pole alati võimalik nii bioloogilistel põhjustel kui seetõttu, et õpilastel on raske suvel nende eest hoolitseda. Marjapõõsad ja viljapuud ei vaja suvel palju hoolt. Kui nende jaoks on kohta, siis võiks valida sügissordid, et lapsed saaksid saaki nautida.

Õppetöö lihtsustamiseks võiksid õpilased teha puude-põõsaste, aga ka silmapaistvamate rohttaimede juurde nimesildid.

Kui mingil põhjusel on tarvis õuealalt või selle lähedusest mõni suur puu maha võtta, siis oleks kea jätta selle tüvi (või sellest lõigatud pakud) õuealale. Seal saavad lapsed mängida, aga eluvõimaluse leiavad ka paljud seemed ja selgrootud. Õueala peaks andma võimalusi mitmekesiseks tegevuseks. Võimalusel võiksid seda ilmestada ka skulptuurid või kivid ning erinevad istumisnurgad ja liikumisalad.

Valik tegevusi:

- õuealale iseseisvalt mängimiseks, puhkamiseks, erinevate meeltega tunnetamiseks, mõtisklemiseks ja liikumiseks sobivate nurkade loomine,
- õppeaia loomine (maitsetaimed, peenrad, viljapuud, marjapõõsad), kus saab taimi tundma õppida ja osaleda toidutaimede kasvatamisel,
- osa õuealal kasvavate taimede tähistamine liiginimega ja nende tundmaõppimine,
- õuesõppeala loomine,
- õuesõppetundide läbiviimine,
- õpilastele võimaluse andmine teha ettepanekuid, mida õuealal võiks muuta või sinna hankida/ehitada.

KLIIMAMUUTUSED

Kliimamuutuste teema käsitlemise eesmärgiks on, et lapsed, vanemad ja õpetajad mõistaksid, et kliimamuutustega tuleb kohaneda ning ei saa eeldada, et ümberkorraldused on vaid riigijuhtide ja ettevõtjate asi. Igaühe keskkonnakäitumine mõjutab tugevalt ressursikasutust ja tekkivate jäätmete hulka.

Kliimamuutuste teemal on palju ala-teemasid, näiteks toidu raiskamise vähendamine, loodusvarade tarbimine, jäätmete tekke ja energia tarbimise vähendamine ja paljud teised. Selle teema valimisel on võimalik käsitleda samaaegselt ka kõiki teisi Rohelise kooli teemasid.

Kliimamuutuste teemat on tervikuna keeruline mõista, seepärast tuleks seada

rõhuasetused, keskendudes üksikutele alateemadele. Näiteks, kuidas vähendada tarbimist ja tekkivate jäätmete, sh toidu- ja jäätmete hulka. Samuti võiks arutada, kas oleks tore kooli ja lasteaeda tules ning koju minnes pisut jalutada, selle asemel, et kogu teed auto või bussiga sõita. Sama teemat tuleks arutada ka lastevanematega, rõhutades vajadust kujundada liikumisharjumusi juba lapseas. See mõjub hästi tervisele, keskendumisvõimele ning annab võimaluse vähem kütust kasutada ja heitgaase tekitada. Teha võiks ilmavaatlusi ja fenoloogilisi vaatlusi. Aastate jooksul kogunenud andmed annavad mõnele õpilasele võimaluse neid oma loov- või uurimistöös analüüsida ja järeldusi teha. See oleks ka hea võimalus lasteaia ja kooli koostöök: lasteaedades on ilmavaatlused

tavapärase õppetöö osa. Õpilased saaksid neid andmeid kasutades oma uurimistöö kokku seada, tuues näiteks esile kliimamuutustele viitava aastaegade nihke, tormide ja muude ekstreemsuste esinemisageduse võrreldes varasema ajaga. Samuti saavad gümnaasiumiõpilased oma uurimuses keskenduda soovitudele, mida iga inimene peaks eluviisis muutma, et kohaneda kliimamuutusega ja püüda seda leevendada.

Kindlasti tuleks rääkida toidu kasvatamisest ja toidujäätmete keskkonnamõjust: intensiivpõllumajandus ja ületootmine, samuti toidujäätmete lagunemine tekitab rohkesti kliimamuutusi mõjutavaid gaase. Arutellu, kuidas vähendada toidujäänuste teket, oleks hea kaasata ka toitlustajate esindajad ning üheskoos lahendused leida.

Vanemate klasside õpilastega võiks arutada, kas on mõistlikum kasvatada toidutaimi siinses kliimas (köetavate kasvu-

hoonete vajadus, lühike kasvuperiood) või tarbida soojematest piirkondadest toodud taimi ja vilju. Samuti, milliseid muutusi tooks kaasa hooajalisem toitumine, st kui me ei tooks enam nii palju toitu teistest riikidest, vaid piirduksime enamjaolt siin kasvatatuga. Kas kõiki tervislikuks toitumiseks vajalikke aineid on läbi aasta võimalik saada kodumaal kasvatatust? Kas suudame siin kasvatatuga kõik ära toita? Milline on loomse toidu tootmise keskkonnamõju ja kas eestimaalaste lihatarbimine on tervise ja keskkonna seisukohalt mõistlik? Mis on toidujulgeolek ja kuidas seda tagada? Aruteludel tuleks hinnata eelkõige argumentide toomise oskust ja mitmekesisust. Need on keerulised küsimused, millele mõnel juhul ei ole ühest õiget vastust.

Lasteaialastele võiks õpetaja jutustada loo „[Terra on haige](#)“, kasutades õppematerjalis olevaid pilte, teksti ja küsimusi.

Valik tegevusi:

- Toitlustajaga kokkuleppel taimetoidu päevade korraldamine või Taimse Teisipäeva programmiga liitumine
- Jala, rattaga või ühistranspordiga liikumise propageerimine, ümbertöödeldud materjalist tehtud paberi kasutamine ja paberi säästmine, asjade väärtustamine, taaskasutus ja ümbertöötlusse suunamine, lihasöömise vähendamine, energia säästmine.

ENERGIA

Energia teema käsitlemise eesmärgiks on, et lapsed, noored ja täiskasvanud mõistavad, et energia on mitte ainult toasoe või elekter, vaid seda on vaja ka elus püsimiseks ja igapäevatoimingute tegemiseks. Teadma peaks, kust energia tuleb, millised on taastumatud ja millised taastuvad energiaallikad, millised probleemid on seotud energia tootmise ja tarbimisega ning kuidas energiat säästa.

Energia teema seostub esmapilgul ostetava soojus- ja elektrienergia säästmise võimaluste otsimisega, kuid tegelikult on see laiem.

Lasteaialapsi saab energia mõistega tuttavaks teha, rääkides, et me vajame kogu aeg jõudu midagi teha, ehk energiat. Seda on

vaja, et meie keha oleks soe, et saaksime liikuda ja mõelda. Seda energiat saame toidust. Toidus olev energia on aga saadud päikeselt, seda ka loomade puhul (taim talletab päikeseenergia, millest saavad osa taimtoidulised loomad, neist omakorda loomtoidulised). Igas toidus pole ühepalju energiat. Jõudu taastame puhkamise ja söömisega. Talvel külmaga õues olles või jahedas toas kulub meie kehal energiat rohkem, seetõttu tahame süüa energiarikkamat toitu ja juua sooje jooke. Suvel palavaga kulub energiat jahutamiseks. Toa ja vee soojendamiseks, toidu tegemiseks ja säilitamiseks, seadmete laadimiseks ning auto või bussiga liikumiseks ostame elektrienergiat või kütust. Selle saamiseks tehakse väga palju tööd ja kulutatakse loodusvarasid. Sellist energiat ei tohi rai-

sata, sest nii kulub ülearu palju loodusvarasid ja inimesed on asjata tööd teinud. See on halb ka rahakotile.

Õpilastele on energia mõiste kergemini mõistetav. Nemad saavad arutada eeltoodud väidete üle, aga ka teemaga rohkem süvitsi minna. Teismelistele on riided tähtsad. Ka seda saaks ja tuleks siduda energiaga. Näiteks arutada, millest riideid tehakse, kui palju vett, materjali ja energiat kulub nende tegemiseks ja transportimiseks. Kas on mõistlik osta riideid, mis ei kesta ja saadetakse kiiresti prügi-põletusse? Nii saab küll toa soojemaks, kuid riiete valmistamisele on kulunud väga palju energiat ja muid ressursse. Energiat nõuab ka riiete pesemine. Hea oleks vaadelda näiteks kodunduse tunni raames riidel olevaid hooldussilte ja arutada, kui suur on energiakulu erinevus jahedama ja kuumema veega pesemisel. Arutada võiks, mida tähendavad kodumasinade energiaklassid ja muid igapäevaelu korraldamise ja energiaga seotud küsimusi. Kindlasti tuleks aruteludes jõuda järeldusele, et tähtis on kaaluda erinevaid aspekte, säästmist üle tähtsustades maksame lõivu hügieenis ja heaolus. Selle mõistmiseks võiks õpilased lahti seletada kõnekäänu „koonerdamine pole kokkuhoid“. Samuti, et mida paremini asju hoida, seda vähem kulub energiat.

Tehnikamaailm, eri nutividinad ja e-jäätmed pakuvad sarnaseid õppe- ja uurimisvõimalusi. Samuti on energiateema otseselt seotud Interneti ja voogedastusprogrammide kasutamisharjumuste ja digiprügi tekitamise ning vältimisega. Häid

tegevusi ja taustateadmisi pakub selleks rohekooli digikoristusnädal.

Lasteaialapsed ja õpilased peaksid teadma, kust saadakse energia, millega maja köetakse ja valgustatakse. Samuti tuleks eakohasel tasemel rääkida teistest energia saamise viisidest kui see, mis parajasti kasutusel. Tutvuma peaks energiakandjate mitmekesisuse ja neist saadud energia tootmise probleemistikuga. Näiteks saab selgitada, et biojätmete kogumise ja eraldi äraandmisega aidatakse teatud juhtudel toota biogaasi, mida saab kasutada kütmisel või elektri tootmisel. Lasteaialastega soovitame uurida õppematerjali [„Hiiglane Hiid on pahane“](#).

Gümnaasiumiõpilased võiksid oma uurimistöodes jälgida energiakulu kodus või koolis, ning seostada seda väliste tegurite (näiteks ilm) ja tehtud otsustega. Seda saab teha mitmel tasandil: arvutada toidu kaloraaži, jälgida elektri- või küttekulu, võrrelda vana pesumasina elektrikulu uuega, kui palju väheneb auto kütusekulu kui otsustatakse rohkem liikuda ühistranspordi, jalgrattaga või jala vms.

Vaadelda saab ka, kus ja kui palju me energiat kulutame ning mida saaks teha, et kasutatav energia oleks võimalikult keskkonnasõbralik ning kui palju ja kuidas on seda võimalik säästa. Kui seda tehakse kooli näitel, siis tuleks kindlasti kaasata haridusasutuse majandusjuhataja, kellelt saab igakuiselt andmeid hoones tarbitud kütte ja elektri kohta.

Arutleda saab, kui soe peaks tuba olema, kui palju kasutada sooja vett, mida teha, et talvel tuleks õuest tuppa võimalikult vähe külma ja suvel kuuma. Ühiselt arutledes võiks kokku leppida energia säästmise võtetes, mida igaüks saaks järgida. Näiteks, et toatemperatuur on selline, kus on mõnus kampsuniga olla, välisust avatakse

talvel sisenemisel-väljumisel võimalikult lühikeseks ajaks, vett ei lasta kraanist asjatult joosta jms. Konkreetsed võtted olenevad hoone eripäradest. Suurema mõjuga energiasäästu saavad kavandada juhtkond ja õpetajad koos haridusametuse pidajaga, uuendades küttesüsteemi ja ventilatsiooni energiatõhusama vastu jms.

Valik tegevusi:

- Hoone soojapidavuse uurimine ja vajadusel soojakao kohtade isoleerimine,
- energiasäästu võtete kasutamine, näiteks akende ja, uste tihendite uuendamine, radiaatorite eest tõkete eemaldamine ja reflekteerivate paneelide lisamine, võimalusel ruumide temperatuuride reguleerimise automatiseerimine jms,
- taastuvenergia kasutamine, kas ostes rohelist elektrit või tootes seda ise (nt päikesepaneelid)
- elektrisäästu võtted: liikumisandurid, tulede kustutamine, LED-pirnid, lambikuplite puhastamine, akende puhtana hoidmine, elektroonikaseadmete väljalülitamine,
- energiakulu regulaarne jälgimine ja seostamine ilma, tegevuste ja muu sellisega. Andmete kasutamine õppetöös,
- digiprügi olemasolu teadvustamine, Rohelise kooli digiprügi kampaaniast osavõtt.

TOIT

Toidu teema käsitlemise eesmärgiks on edendada tervislikku ja keskkonnateadlikku toitumist, samuti õppida toitu kasvatama ja toidu saamiseks tehtavat tööd väärtustama.

Toidu teema seondub mitmete teiste Rohelise kooli programmi teemadega: energia, elurikkus, vesi, jäätmed, globaalne kodakondsus jt.

Selle teema valimisel tuleks koostööd teha haridusasutuse toitlustajaga, koolis ka mitmete õppeainete õpetajate, aga ka koolipsühholoogiga.

Lasteaias võiks teemat käsitleda eelkõige toidu kasvatamise, mitmekesise toidu vajalikkuse selgitamise ja toidujäätmete hulga vähendamise võtmes.

Lapsed peaksid õppima toidutaimi kasvatama ja selleks komposti tegema. Nii mõnelegi võivad teadmised, kuidas seemnest, sibulatest, mugulatest või tütar-taimedest uusi taimi kasvatada, ning kuidas toidujäätmetest muld saab, olla tõeline uudis ja tulevases elus hädavajalik oskus.

Ka koolis on ise toidu kasvatamine ja valmistamine olulisi oskusi andev teema. Õppida tuleb, millised on taime vajadused ning mis juhtub toidu kvaliteediga, kui suurema saagikuse nimel kasutatakse liiga palju väetisi. Ka mürkide teema on asjakohane, seda nii pestitsiidide kui herbitsiidide kui taimedes sisalduvate mürkide osas. Söödavate ja mürgiste taimede tundmaõppimine on oluline nii lasteaias kui koolis. Tundma peaks õppima ka silma-

torkavamaid tolmeldajaid (kimalased, mesilased, suuremad õietolmust toituvad mardikad) ja niinimetatud kahjureid (lehetäid, õunamähkur, vaarikamardikas, maipõrnikas) ja teadma nende osa meie toidu olemasolul. Samuti tuleks teada saada, kust tuleb piim, munad ja liha ning mis toite neist tehakse. Ise toidu tegemise ning selleks keskkonnateadlikult toiduainete valimise oskus on elus ülioluline, seda peaksid lapsed eakohasel tasemel harjutama ja järjest juurde õppima. Tutvustama peaks mahetoidu eeliseid ning mitmekesise, [tervisliku ja keskkonnateadliku toitumise](#) reegleid. Toitumisega on seotud rohkesti müüte ja väärarvamusi. Selle teemaga koolis tegeledes võib vaja minna koolipsühholoogi abi. Äärmuslikke seisukohti ja dieete ei tohi järgida.

Kõikidel inimestel ei ole tänapäeval võimalik ega ka mõistlik ise toitu kasvatada, seepärast on tähtis teada, kust tuleb toit meie kauplustesse. Sealt leiab rohkesti tooteid, mis on pärit arengumaadest. Arutage õpilastega [õiglase kaubanduse](#) põhimõtteid ning miks on sellise märgisega tooted tavaliselt teistest kallimad. Millest on see tingitud?

Toidu teema käsitlemine annab rohkesti võimalusi erinevate loovtööde või uurimistööde tegemiseks. Näiteks kui koolil on peenrakastid, võiks mõni põhikooli õpilane valida oma loovtöö teemaks toidutaimede kasvatamiseks vajaliku veevaku hindamise. Tuleks jälgida, kui palju sajab kasvuperioodil [vihma](#) ning kui palju kasutati vett kastmiseks. Kui peenrakasti pindala on teada, saab ümber arvutada veevajaduse näiteks ühel hektaril sama kultuuri kasvatamiseks. Kirjandusest leiab andmeid, kas selle taime kasvatamine võrreldes teistega nõuab palju vett, samuti muud seonduvat.

Mööda ei saa minna ka toidu [keskkonnamõjust](#). Gümnaasiumiõpilased saavad teha uurimistöid, võrreldes näiteks kooli kahe nädala menüü tervislikkust ja keskkonnamõju.

Toitlustajaga kokkuleppel võiks olla kogu õppeasutuse perele nädalas üks toidukord olla taimne (lisaks taimetoitlaste igapäevasele menüüle), võimaluste piirides eelistada mahetoitu.

Valik tegevusi:

- sööklas kohaliku tooraine ja võimalusel mahemärgisega toodete eelistamine,
- kooliaias kasvatatud puu- või juurviljade ühine söömine, isekasvatatud maitsetaimede kasutamine,
- Taimse Teisipäeva programmiga liitumine,
- lastel ise toidu taldrikule tõstmise lubamine,
- koostöös mõne taluga toidujäätmete edasi loomasöödaks suunamine või selle võimaluse puudumisel biojäätmete kasti / kompostikasti panemine,
- ülejäänud toidu annetamine (pered, toiduringluskapid, Toidupank),
- kokkade õpilaste õppe- ja kasvatusprotsessi kaasamine,
- keskkonnamärgiste (Eesti toidu mahemärk, EL mahemärgis, õiglase kaubanduse märgis) tundmise alaseid kampaaniad, väljakutsed.

GLOBAALNE KODAKONDSUS

Globaalse kodakondsuse teema eesmärgiks on, et lapsed ja täiskasvanud väärtustavad inimeste eluviiside mitmekesisust ja mõistavad selle seotust loodusega, teadvustavad igaühe tähtsust kogukonnas, teevad vastutustundlikke valikuid nii loodusvarade kasutamisel kui tarbijana, austavad teiste inimeste tööd.

Teema on väga lai. Sellel on palju aspekte, mille hulgast saab rõhuasetused valida ka mitme aasta jooksul sama teemat valides. Teemat saab hästi käsitleda projektõppe abil, aga ka traditsioonilisemate õppemeetoditega. Üldjoontes on sisuks meie ja maailma seosed väiksemas (pere, haridusasutus, maakond, riik) ja suuremas (Euroopa Liit, muu maailm) mastaabis

ning vastutustundlikud tarbimisvalikud ja muud otsused. Uurida võib teisi kultuure ja võrrelda neid eesti omaga, aga ka eesti-siseselt, näiteks murdepiirkondade kultuur võrreldes kirjakeelsega. Teema alla mahub kõik, mis tutvustab inimeste eluviisi erinevates paikades, maades ja loodusvööndites ning kujundab arusaama mitmekesisuse väärtuslikkusest. Globaalne kodakondsus hõlmab ka kaubanduse vormide üle arutamist, samuti lapstööjõu kasutamise ning inimeste ja loodusvarade ekspluateerimise teemat. Tuleks mõelda, mida tähendab ja milles väljendub sotsiaalne ebavõrdsus ning ilmajäetus ning kuidas igaüks saaks selle mõju kahandada. Ilmajäetus ja sotsiaalne ebavõrdsus ei puuduta ainult vaesust. See võib väljen-

duda näiteks ka selles, et inimene ei pääse liikuma või on jäänud liiga koduseks ning jääb seetõttu ilma teistele osa saavast suhtlemisest või pole tal võimalik kultuuri-sündmustel osaleda. Noored saavad end pakkuda jalutuskaaslasteks, korraldada kontserte või teatrietendusi, käia külas juttu vestmas, väikesi lapsi hoidmas vms. Loomulikult on siin tarvis täiskasvanute tuge ja taustatööd, et süsteem läbi mõelda, üksikasjades kokku leppida ning tagada noorte ja külastatavate turvalisus.

Globaalse kodakondsuse temaatika hõlmab ka võrdõiguslikkust. Seda saab kujundada juba lasteaias, jättes soorollid tagaplaanile ning andes igale lapsele talle vajalikku tähelepanu, aidates kujundada minapilti. Käsitleda saab ka laste [õigusi ja kohustusi](#).

Arvestada tuleb, et variõppekava on kõikide globaalse kodakondsuse alateemade puhul tõenäoliselt olulisemgi kui riiklik õppekava. Variõppekava tähendab ümbritsevast keskkonnast õppimist, inimeste käitumismallide järgimist. On vähe abi, kui õpetaja räägib, et poisid ja tüdrukud on võrdsed ning seejärel pakub poistele mängimiseks autosid, tüdrukutele nukke. Või kui on pikalt räägitud õiglase kaubanduse vajalikkusest ning seejärel ostetakse ikkagi tooteid, mille saamiseks on kasutatud lapstööjõudu või üleekspluateeritud loodusvarasid. Või poetatakse jutu sees halvustav väljend muust rahvusest või teise nahavärviga inimeste kohta. Teiste maade inimeste kommete, elutingimuste, loodusvarade ja tootmisviiside tundmaõppimine aitab kujuneda tolerantseks, teisi mõistvaks inimeseks.

Valik tegevusi:

- Koostöö mõne teise maa kooli või lasteaiaga,
- õiglase kaubanduse märgisega tee/kohvi jms kasutamine,
- õpilastele teiste maade kommete, juttude ja muusika tutvustamine. Lisage vahel menüüsse teiste maade toite.

TERVIS JA HEAOLU

Tervise ja heaolu teema eesmärgiks on, et lapsed ja täiskasvanud käituksid tervise- teadlikult ning luua heaoluks vajalikke tingimusi oma keskkonnas.

Koolidel on selle teema käsitlemisel hea teha koostööd programmiga „[Liikuma kutsuv kool](#)“. nende kodulehelt leiate rohkesti näpunäiteid, mida ja kuidas teha, et õpilaste ja õpetajate koolipäev oleks liikuvam ja seeläbi nende heaolu tõstev. Uuringud on näidanud, et juba vähene võimalus end liigutada suurendab keskendumisvõimet ja parandab õpitulemusi. Liikuma kutsuva kooli kodulehelt leiavad rohkesti toetavat infot ka [lasteaiaid](#).

Tervise ja heaolu teema sisaldab muudki kui liikumisvõimaluste edendamist. Koolis võiks läbi viia uuringu, mida õpilased koolipäeva korralduses ja suhtluses heaks peavad ning püüda saadud info järgi õpilaste heaolu ja koolirõõmu suurendada.

Tähelepanu tuleks pöörata keskkonna meeldivusele ja turvalisusele. Koolis võiks õpilastega (lasteaias vanematega) arutada, mida saaks ette võtta, et kõik tunneksid end nii vaimselt kui füüsiliselt turvaliselt. Arutama peaks ka liiklusohutust kooli-, lasteaiateel ning õues. Oleks hea kui õueala saaks vabastada seal parkivatest autodest ning anda täies ulatuses laste kasutusse.

Tervisega on seotud ka ilmale vastava riietumisoskuse kujundamine, [riietuses](#) kasutatavate erinevate materjalide keskkonnamõjuga tutvumine. Näiteks keskkonnateadliku valikuna propageeritud puuvillal on väga suur keskkonnamõju tema kasvatamisel ja riide tootmisel kasutatava veehulga, aga ka mürkide ja värvide tõttu. Sünteetiliste materjalidega kaasnevad mikrokiudude reostus, samuti terviseohud

Põhikooli vanema astme ja gümnaasiumiõpilastega vajab arutelu ka [meelemürkide](#) ja mõnuainete tarbimisega seotu.

Tervise teemaga on seotud ka vaimse tervise toetamine, millele aitavad kaasa näiteks vaikuseminutite meetodika raken-

damine, samuti eri kiusamise vähendamise tegelevad programmid. Laste võimalused loodusega kokku puutuda on seotud nende vaimsete võimete arengu ning vähesemate aktiivsuse- ja tähelepanuhäire sümptomitega, seega õues liikumise, looduse tundma ja väärtustama õppimine on otseselt seotud tervise teemaga. Pori-lombi ja elurikka mullaga mängud aitavad tugevdada ka immuunsüsteemi.

Nagu teistegi teemade puhul, on saab seda seostada muude Rohelise kooli teemadega, näiteks tuleks tähelepanu pöörata tervislikult toidule, õueala võimaluste arendamisele, transpordivalikutele jt. Samuti leiab siit loovtööde ja uurimistööde teemasid.

Valik tegevusi:

- Tervisliku toitumise põhimõtete järgimine, sh tervislikud vahepalad, aedviljad toidu lisana,
- võimalus täita taastäidetavat joogipudelit külma veega,
- koos lastega õppeaias või aknalaua toidutaimede kasvatamine,
- keskkonda vähem saastavate puhastusvahendite kasutamine,
- liikuvate koolitundide läbiviimine, õue ja tantsuvahetunnid jms,
- Liikuma Kutsuva Kooli programmiga liitumine
- kooli ruumide esteetikale ning rohelusele tähelepanu pööramine.

PRÜGI

Prügi teema käsitlemise eesmärgiks on vähendada prügistamist.

Prügiteema on otseselt seotud jäätmete teemaga ning üldjuhul on mõistlik neid koos käsitleda. Kuigi need teemad on osaliselt kattuvad, võib prügi vaadelda ka eraldiseisvana, eriti kui kogukonnas, koolis või lasteaias on prügistamisega probleeme (mahavisatud kommipaberid, ühekordsed nõud, kilekotid, metsa alla või mujale loodusesse visatud prügi). Teema eeldab kõigepealt mõistmist, miks ei või prügi suvalistesse kohtadesse jätta. Tuleks rääkida erinevate materjalide lagunemisajast looduses, samuti, et osadest materjalidest tekib mürgiseid ühendeid. Arutama peaks, kuidas vältida plastiku loodusesse sattumist ning mikroplastiks lagunemise tagajärgi loodusele ja inimesele.

Prügi teemat saab siduda kunstiõpetuse ja ühiskonnaõpetusega, kavandades prügistamise vähendamisele suunatud plakateid. Loomulikult peab enne nende ülespanemist maa, hoonete või infostendide omanikelt luba küsima ning hoolitsema selle eest, et need õigeaegselt maha võetaks. Muidu aitavad nad hoopis prügistamisele kaasa. Sama oht on, kui otsustatakse piimapakkidest, plastpudelitest vms lühiajaliselt kasutatavaid dekoratiivseid esemeid teha. Ka sel juhul tuleb hästi läbi mõelda, ega ümbertöeldavates jäätmetest prügi ei tehta, kas ja kuidas on võimalik meisterdamise- ja kunstiprojektide materjale hiljem ringlusesse saata.

Koolis võiksid õpilased kaardistada, millist prügi ja kus üldse tekib, ning kavandada eri liiki prügi kastide paiknemise kohad: kuhu

ja kui palju on tarvis liigiti kogumise kaste, kuhu teha pandipakendite kogumiskoht ja kuhu olmeprügi kastid (tualett). Koostöös tehnoloogiaõpetajaga võiksid õpilased osa prügikaste ise teha.

Lasteaias tuleks arutada, mis on prügi, kuidas ta tekib, mis sellega tuleb teha ning kuidas korraldada, et seda tekiks võimalikult vähe. Näiteks võiks meisterdamisel materjale läbimõeldult kasutada, et näiteks paberilehest või riidetükist võimalikult

kult väike osa kasutamata jääks (see aitab kaasa ka matemaatilise mõtlemise arengule). Samuti tuleb selgitada, miks on vaja alati töölaud korras ja mänguasjad õiges kohas hoida. Lastele peab sisse harjuma, et prügi koht on prügikastis, mitte laual, toanurgas või õuealal. Kui õuealale satub vahel siiski prügi, saavad lapsed selle ära koristada. Arvestada igas valdkonnas võimalusi jäätmetekke vähendamiseks

Valik tegevusi:

- Prügi tekkekohtade kaardistamine ja vajalike prügikastide soetamine,
- kõik maja ja õueala prügikastid peaksid olema jäätmete liigiti kogumise võimalusega,
- õpetajate koostöö korraldamine prügi- ja jäätmeteema õppetöös käsitlemiseks.

JÄÄTMED

Jäätmete teema käsitlemise eesmärk on selgitada, et mida vähem tekib jäätmeid, seda parem. Samuti, et suur osa jäätmetest ei ole prügi, vaid seda saab kas korduskasutada või selles olevatest materjalidest uusi asju teha.

Koolis ja lasteaias tuleb luua jäätmete liigiti kogumise võimalus. Vajadusel tuleb selleks teha koostööd kooli pidajaga.

Iga toote valmistamiseks kulub materjale ja energiat. Viimast kulub ka transportimiseks. Mida rohkem ja mida kauem me mingit asja saame kasutada, seda väiksem on keskkonnamõju. Nii õpetajad kui õpilased peaksid arutama, kuidas saab tarbida kõike vajalikku nii, et tekiks võimalikult vähe jäätmeid. Koolis seostub jäätmete

teema mitmete õppeainetega. Eriti hästi sobib see projektõppeks, uurimiseks ja arutamiseks. Loodusõpetuses ja geograafias saab vaadelda, kust tuleb tooraine mingite toodete tegemiseks, kuidas neid transporditakse ja mis saab neist pärast kasutamist. Keemiatunnis saab uurida erinevate ainete koostist ja koosmõju. Keele-, ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tundides võiks käsitleda inimeste suhtumist asjadesse, seda nii praegu kui varasemalt. Õpilased võiksid teha intervjuusid vanemate inimestega ja uurida, kui palju ja milliseid asju neil oli, kui nad olid sama vanad, kui õpilased praegu ning kus need peamiselt valmistatud olid. Seejärel saaks arutada, millised asjad on nende healuks praegu vajalikud ning kust on pärit nende valmistamiseks vajalikud materjalid.

Jäätmetega seotud aruteluteemasid on palju. Näiteks tööõpetuses saaks käsitleda tekstiilidega seonduvat. Kuna tänapäeval kasutatavad kangad on enamasti mitmest materjalist kiust, on neid väga raske taaskasutada isegi kui vanad riided kokku koguda. Igaüks saab siin anda oma panuse materjalide valikul, aga ka riiete võimalikult pikaärgse kandmisega. Väikesed lapsed kasvavad oma riietest ruttu välja ning paratamatult tuleb suhteliselt tihti uued hankida. Keskkonnatöörühm võiks algselt riiete vahetuse või laada, kust saab teise ringi riideid, jalanõusid ja muid asju. Sellega hoitakse kokku palju materjali ja energiat. Tööõpetuse tunnis võiks vanadele tekstiilidele uue elu anda, tehes vanadest riietest näiteks ostukotte, istumisaluseid, mütse, või õmmelda nende kangastest uusi riideid.

Ringmajanduse temaatikat saab eakohasel tasemel käsitleda igas vanuses lastega. Lasteaialaste puhul piirdub see korduskasutuse ja vanadest asjadest uute tegemisega, võimalusel ka mõne keskkonnateadlikult majandava ettevõtte külastamisega. Põhikooli- ja gümnaasiumiõpilased võiksid tutvuda toodete elukaarega (olelusringiga) ja kavandada mõnede toodete kordus- ja taaskasutamist, miks mitte ka katsetada ökodisaini.

Teemaga ei seonu mitte ainult esemed, vaid ka nende ümber olnud pakendid. Arutada on vaja, kuidas oleks võimalik kahandada ühekordsete pakendite, eriti plastpakendite kasutamist ning millega oleks võimalik neid asendada. See küsimus

on väga mitmepalgeline toidupakendite puhul, sest toiduhügieen peab olema tagatud.

Koolis peaks olema koht, kuhu saab panna pandipakendid, ning kokku lepitud, kes need tagastab ja mida tehakse sealt saadud rahaga. Soovitatav on see kasutada kooli keskkonnasõbralikumaks muutmiseks. Otsuse võiks teha keskkonnatöörühm, teavitades kogu kooli, näiteks Rohelise kooli stendil.

Põhikooliõpilaste jaoks on rohkesti jäätmeteemaliste arutelude ja tegevuste ideid projekti [Packgdepo](#) raames koostatud õppematerjalis. Jäätmeteemalisi õppematerjale on igale vanuseastmele väga palju, lisaks Rohelise kooli kodulehele tasub uurida ka näiteks www.keskkonnaharidus.ee-d.

Nii nagu globaalse kodakondsuse teema puhul on ka jäätmeteemal peamiseks variõppekava ehk varjatud õppekava kaudu saadud hoiakud ja käitumismallid. Õppetöös võivad õiged põhimõtted küll selgeks saada, aga kui igapäevases elus toimuvad neid ei toeta, siis pigem järgitakse autoriteete (sõbrad, vanemad, õpetajad, kooli jäätmekorraldus).

Valik tegevusi:

- Võimalikult paljude jäätmeliikide eraldi kogumise ja äraviimise korraldamine: paber ja papp, pakendid (plast, metallpurgid, klaas), pandipakend, biojäätmel, toidujäätmel, patareid, elektroonika, toonerid,
- kui kooli väljasõitudele võetakse kaasa toitu, siis tehakse seda korduvkasutatavates karpides, välditakse kõrremahlu, ühekordseid joogipudeleid,
- sündmustel (laadad, peod, piknikud) korduvkasutatavate nõude kasutamine,
- ümbertöödeldud koopiapaberi ja pehmepaberi soetamine,
- taaskasutuslaatade korraldamine koolivormide, raamatute, mänguasjade, riiete jms vahetamiseks või müügiks,
- omanikuta riiete jm esemete annetamine (Uuskasutuskeskusesse, sotsiaalabiosakondadele vm)
- kooli haljasaladel komposti kasutamine,
- jäätmetekke jälgimine erinevatel kuudel ja aastatel, andmete kasutamine õppetöös.

VESI

Vee teema käsitlemise eesmärgiks on rõhutada vee tähtsust looduses, vajadust seda säästa ja mitte reostada.

Teema seostub kõikide teiste Rohelise kooli programmi teemadega.

Vesi on eluks ja ökosüsteemide toimimiseks ülioluline. Lasteaias tuleks rääkida, et vesi on kõikjal: meis endis, meie joogis ja toidus, seda on vaja toidu kasvatamiseks ja paljude maavarade kaevandamiseks. Veega saab pesta. Eakohasel tasemel tuleks rääkida veereostusest, sh miks ei tohiks lumekujusid sünteetiliste värvidega värvida ning ka plasti vette sattumise mõjust. Selleks võiks abi olla näiteks õppematerjalist [Seki retk](#). Tundma peaks õppima erinevaid veekogusid ja nende elustikku, võimalust mööda praktiliselt. Veega saab teha erinevaid katseid: vesi

lahustina, vesi segudes, vee filtreerimine, lainete tekitamine, sademete mõõtmine, erinevate sademete võrdlemine jms. Arutama peaks, kust tuleb vesi torustikku ja mis sellest saab pärast kasutamist. Võimalusel võiks külastada veepuhastusjaama. Õpetada tuleb veega säästlikku ümberkäimist. Seda on kõige parem teha konkreetsetes situatsioonides (kätepesu, joogiklaasi täitmine jms).

Koolis õpitakse vee teemasid paljudes õppeainetes ja igas kooliastmes. Keskkonnatöörühm võiks algatada õpetajate omavahelise arutelu, kuidas seda teemat nii käsitleda, et keskkonnaaspektid ei ununeks. Soovitage õpilastele veega seotud loovtööde ja uurimistööde teemasid. Veeteema on otseselt seotud reostuse ja jäätmete, sealhulgas plastpakendi teemaga. Lastele tuleb selgitada, et plast ei

tohi mingil juhul sattuda loodusesse, sest ta laguneb seal mikro- ja nanoplastiks, mis jõuab joogi ja toiduga elusorganismidesse, ka meisse. Selle mõju on väikestele organismidele tappev, [mõju inimesele](#) pole veel täpselt teada. Reostunud vesi jõuab veekogudesse ja mulda, kahjustades ökosüsteemi. Arutada tuleks, millised reostusallikad on teie piirkonnas ning milliseid leevendusmeetmeid on nad juba kasutusele võtnud ja mis on veel plaanis.

Väga oluline on veega seotu igapäevases elus. Haridusasutuse arengukava tegemisel tuleks läbi mõelda, kas on tehtud kõik, mis võimalik, et vee tarbimine oleks mõistlik. Veesäästu iga hinna eest ei saa seada prioriteediks hügieeni tagamise vajaduse

tõttu, samuti tehnilistel põhjustel. Küll aga saab ja tuleb jälgida igal kuul veekulu ning võrrelda seda eelnevate aastate sama kuuga. Nii saab vajadusel kergesti jälile põhjustele, miks veekulu on suurenenud ning saab ka ülevaate mõistliku veekulu suuruselt teie haridusasutuses. Veekulu jälgimisel saavad õpilased teha koostööd majandusjuhatajaga. Arengukava tegevuskava koostamisel tuleks vajadusel kavandada torustiku remonti, tavalistele segistitele aeraatorite lisamist või nende vahetamist liikumisanduriga segistite vastu. Vaadelda võiks ka toitlustaja vee kasutust ning vajadusel nõu anda (nõude vähem kraani all ja rohkem nõudepesumasinas pesemist jms).

Valik tegevusi:

- Kõikide kraanide ja wc-pottide lekete kiire parandamine
- kraanide sulgemise (sh anduritega kraanide puhul vee koguse) jälgimine,
- taastäidetavate joogipudelite kasutamine,
- taimede kastmiseks vihmavee kogumine
- vee kasutuse jälgimine ja võrdlemine (eri kuudel, aastatel) ja andmete kasutamine õppetöös (matemaatika, geograafia jt, loov- ja uurimistööd).

MERI JA RANNIK

Mere ja ranniku teema käsitlemise eesmärgiks on tundma õppida mereelustikku ja maastikke ning mõista, et mered on ookeani kaudu ühenduses ja mõjutavad oluliselt meie kliimat.

Teema on laiem kui vaid Läänemeri ning seostub teiste Rohelise kooli teemadega nagu vesi, globaalne kodakondsus, kliimamuutused, elurikkus, transport, toit, prügi, jäätmed, energia. Selle teema valimisel ei pea haridusasutus asuma mere vahetus läheduses, sest meie mere puhust mõjutab ojade ja jõgede kaudu kõikide Eestis ja teistes läänemeremaades elavate inimeste keskkonnateadlikkus. Reovee puhastusjaamad ei suuda kõiki saasteaineid veest välja puhastada. Kui kanalisatsiooni satub liiga tugevate või

liigselt kasutatud puhastusvahendeid, ravimeid, mikrokiude või muid saastavaid ühendeid, jõuavad need lõpuks merre ning mõjutavad sealset elustikku. Samuti seostub see teema ühekorraplasti, ja üldse jäätmekäitlusega, sest merre jõudev **prügi** on muutunud globaalseks probleemiks. Arutada tuleks, kuidas vähendada plasti ja sünteetiliste kiudude kasutamist ning eriti selle jõudmist loodusesse.

Globaalse kodakondsuse teemaga seotult võiks õppida tundma läänemeremaid, nende eluviisi, loodust ja elatusallikaid. Millist ohtu kujutab merele nende (ja meie) põllumajandus ja tööstus, inimeste vastutustundetu käitumine ning millised maad on juba mere kaitseks keskkonnateadlikke otsuseid teinud, näiteks keelus-

tanud ühekorraplasti, muutnud puhastus-
seadmed tõhusamaks jms. Hea võimalus
selle teemaga tegelemiseks on liituda
[UNESCO ühendkoolide võrgustiku Läänemere Projektiga](#).

Mereelustiku tundmaõppimist võiks
siduda toidu teemaga. Kodumaiste kalade
söömine on üks keskkonnateadlikumaid
toiduvalikuid, eriti kui need on ise püütud.
[Kalafoori](#) abil saab luua taustateadmisi,
milline on kestlik kala ja keda tuleks
menüüs vältida. Kala on väga hea valgual-
likas. Väikesi lapsi tuleks harjutada seda
sööma ning rõhutada, et iga kalaliik mait-
seb erinevalt. Kui ühe kalaliigi maitse ei
meeldi, ei tohiks loobuda kõikidest kala-
toitudest. Suuremate lastega oleks hea
korraldada kalapüügilaagreid, et püügi-
oskused soiku ei jääks ja noored tunneksid
ja oskaksid järgida kalapüügieeskirju (mis
omakorda seotud looduskaitsete ees-
märkidega) . Laagreid ei pea tegema just
mere ääres, sobivad ka jõed ja järved, sest
enamik kalaliike on samad, mis meres, ning
jõed viivad oma vee lõpuks merre.

Mereteema annab lastele hea võimaluse
füüsika algtõdedega tegelemiseks: miks
laevad ei upu, kuigi on väga rasked (saab
siduda meisterdamise ja ujutamisega), kui-
das tekivad lained jms.

Gümnaasiumiõpilased võiksid uurida
meretranspordiga seotut. Kui palju vee-
takse meredel kaupu, milline on selle
keskkonnamõju ning milline see oleks, kui
kasutataks teisi transpordiviise. Laevade
liikumist maailmamerele, sh Läänemerele
igal hetkel, saab jälgida [siit](#).

Mere lähedal asuvad haridusasutused saa-
vad teha õppekäike rannikule ning uurida
sealset elustikku, erinevaid rannikutüüpe,
randa prügist koristada jms. Võimalu-
sel võiksid ka merest kaugemal asuvad
haridusasutused õpilasi mere äärde viia,
et nad saaksid sealsete maastike ja elus-
tikuga tutvuda ja neid uurida.

Valik tegevusi:

- Võimalusel mere äärde õppekäikude korraldamine ja seal temaatiliste vaatluste tegemine,
- teadlikum kalatoitude pakkumine menüüs, kalaliikide ja nende maitsete tutvustamine,
- mererannas talgutel osalemine,
- koristamisel ja nõude pesemisel loodussäästlike puhastusvahendite kasutamine,
- õpetajatele ja teistele töötajatele toodete ökomärgiste (EL lilleke, Põhjamaade luigemärgis jm) tutvustamine,
- veelindude saia jm inimeste toiduga toitmise kahjulikkusest rääkimine.

TRANSPORT

Transpordi teema käsitlemise eesmärk on pöörata tähelepanu sellega seotud energiakulutusele, ohutusele, keskkonnanäastele ja edendada keskkonna- ja tervisesõbralikumat, liikuvat eluviisi.

Seda teemat on hea valida neis haridusasutustes, kus on halb liikluskorraldus või tuuakse palju lapsi autodega kohale. Keskkonnatöörühm peaks koostama ja läbi viima küsitluse, millisel viisil ja kustkaudu kooli või lasteaeda tullakse, kaardistama ohtlikud teelõigud ning vajadusel kavandama alternatiive. Kui kasutatav koolitee on jalgsi või rattaga liikumiseks ohtlik, siis tuleks võimalusel soovitada teisi marsruute. Samuti tuleks võtta ühendust kohapeal liiklust korraldavate ametnikega ja paluda liikluskorralduses muudatusi

teha. See pole alati võimalik, kuid vahel on halva liikluskorralduse näol tegemist tähelepanematusse või mugavusega ning olukorda saab muuta.

Lasteaias võiks selgitada lapsevanematele jalgsi liikumise tervislikkust ning paluda parkida lasteaiast mõnisada meetrit kaugemal ja koos lapsega lasteaeda jalutada. See on ühelt poolt tervislik, sest lasteaia ümbruses jääb õhk puhtamaks, teiselt poolt annab võimaluse lapsega pisut aega koos veeta ja teel märgatust või muudel teemadel vestelda.

Ka koolis tuleks innustada õpilasi rohkem jala, tõuke- või jalgrattaga kooli tulema. Selleks tuleks koostöös kooli pidajaga rajada kooli juurde jalgrattamajad või

-parklad. Ühiselt võiks kooli läheduses kokku leppida punktid, kus sõbrad saavad kohtuda ja koos kooli tulla. See tugevdab sõprust. Sel viisil saavad õpilased enne kooli liikuda, mis aitab kaasa keskendumisvõimele koolitunnis. Rohkem ideid, kuidas vähendada transpordi kasutamist ja suurendada laste liikuvust, leiate programmi „[Liikuma kutsuv kool](#)“ lehelt.

Transpordi teema on seotud teiste Rohelise kooli teemadega nagu energia, tervis ja heaolu, kliimamuutused jt. Õppeainetest on see seotud geograafia, füüsika, keemia ja loodusõpetusega. Keskkonnatöörühm võiks nende ainete õpetajatega üheskoos arutada, kuidas õppetöös keskkonnateadlikkust kujundada. Seda saab teha nii tundides kui loovtööde, uurimistööde ja projektide abil. Kaasata saab ka teiste ainete õpetajaid, näiteks kunsti, keele- ja ajalooõpetajaid.

Oluline on, et õpilased mõistaksid vajadust kahandada transpordisektori keskkonnamõju. Kütuse ja materjalide tootmisel ja kasutamisel on see väga suur. Arutada võiks erinevate transpordivormide eeliseid ja kaasnevaid probleeme. Põhikooli vanema astme ja gümnaasiumiõpilased võiksid uurida ja pakkuda välja autode kasutamise vähendamise viise, kasutades inspiratsiooniks näiteks [15 minuti linna](#) ja [ühe tunni Eesti](#) ideid. Samuti võiks uurida erineva kauba teed Eestisse ning selle keskkonnamõju. Seda võiks teha näiteks tekstiilide näitel, selleks leiate juhiseid projekti [Packgdepo](#) raames koostatud õppematerjalis. Samuti sobib seda teha toidu, elektroonika vms näitel, mis on õpilaste elus tähtsal kohal.

Valik tegevusi:

- Kooli ja lasteaeda jalgsi, jalgratta või ühistranspordiga tuleku propageerimine, mh laste ja lastevanemate teadlikkust tõstvatel üritustel, kampaaniatega,
- rattaholduspäevade, rattatundide jms läbiviimine,
- õpetajate aktiivse liikumise ja sõitude jagamise propageerimine,
- turvalise jalgrattaparkla loomine,
- bussi tellimisel madalama heitnormiga teenuspakkuja valimine,
- kohalike toodete/ toidu eelistamine.

Tartu loodusmaja, 2024